דרך ה' — בסדרי התפלות

ענין שליטת כחות הטומאה בלילה: סידרה החכמה העליונה שתהיה בלילה שליטה לכחות הטומאה להתפשט בכל מרכבותיהם וישוטטו ענפיהם בעולם. וכיונה שבאותו הזמן יאספו בני האדם אל בתיהם וישכבו במטותיהם ישנים ונחים עד הבקר שאז ניטל ההתפשטות והשליטה מן הכחות ההם ומכל ענפיהם ויחזרו בני האדם ויצאו לעבודתם עדי ערב. והוא מה שביאר דהמע"ה תשת חשך ויהי לילה וכו' תזרח השמש וכו' יצא אדם לפעלו וכו'. ואולם כל הענינים האלה בכל גבוליהם ושיעוריהם משתרשים בשרשי יסודות ההנהגה כפי הבחנות ההשפעות הנשפעות לברואים בכל מדריגותיהם וכמ"ש בח"א ע"ש. וצריך שתדע שאעפ"י שע"ד כלל נאמר שהלילה היא זמן שליטת הכחות האלה הנה באמת אין זה אלא בחצי הלילה הראשונה אך בחצות הילה נשפעת השפעת הארה ורצון מלפניו ית' בכל העולמות וניטלת השליטה מכחות הרע וענפיהם נגרשים ממקום הישוב ומתחלת ההארה של היום להתעורר עד שמאיר היום ונמשכת ההשפעה הראויה ומתחדש בה כל המציאות: ואמנם ענין השליטה הזאת ששולטות כחות אלה בלילה וגירושם שנגרשים ביום הנה הוא דבר מחוקק בטבע העולם וסדריו זולת השליטה וההכנעה שמגעת להם במעשה האדם. וזה ששיערה החכמה העליונה שלהיות מציאות הטוב והרע האמיתי שהוא הנמשך ממעשי בני הבחירה צריך שיהיה העולם בחקו הטבעי עלול לשליטת הרע בו באופן שכך יהיה אפשרות להתפשטות הרע הזה בחלקים ממנו כמו להעדר התפשטותו בהם. ואולם לשיהיה זה גזרה החכמה העליונה היותו ראוי שבזמן עצמו יהיה חלק א' שיתן לו שליטה והתפשטות מצד עצמו. והנה הוא הכנה למה שאפשר שינתן לו מצד מעשי האדם ויהיה חלק אחר שיטול ממנו השליטה ויהיה הזמנה למה שאפשר שיגרמו לו מעשיו. והנה שם שתי מציאות חזקים שהם האור והחשך נמשכים מבחינת ההארה וההעלם שביארנו בח"א ונתן להם חלק בזמן והיינו היום והלילה ואחריהם נמשכים שליטת כחות הטומאה שזכרנו וגירושם והכל הזמנה לתולדות המעשים וכמ"ש:

ענין טומאת הידים בלילה: ואמנם בהנתן שליטה זאת אל כחות הרע האלה ובהפשטם בעולם נמצא חשכו של העולם מתרבה ומתחזק והאדם גם הוא בהיותו שוכב על מטתו גם עליו מתפשט התפשטות מן הטומאה המשוטטת בשיעור שניתן לה כפי השייכות אשר לה בגופו של האדם מצד חומריותו ויצה"ר שבו ונוסף על זה שכבר הוכן בסדרי ההנהגה שבהיות האדם ישן חלקי נשמתו העליונים מסתלקים ממנו וכמ"ש בח"ב וטועם טעם מיתה במקצת. והוא מה שכתבו ז"ל (ברכות נז:) שינה א' מס' במיתה ונמצא שאז מתגבר יותר בגופו החשך בהעדר אור הנשמה המזכך אותו ע"כ נמצא שם בית כניסה יותר אל הטומאה לשרות עליו והוא ענין רוח הרעה שפי' ז"ל ששורה על הידים (שבת קט:). אך שרותה על הידים ולא על מקום אחר הוא כי זה השיעור וזה הגבול שהגבילה לה החכמה העליונה מה שתשרה על האדם שהוא הנאות לפי מצבו בעולם לא פחות ולא יותר:

והנה הכינה החכמה העליונה לאדם מה שישתדל בו בבוקר ויתרומם ממה שנשפל במצב הלילה ליטהר ממה שנטמא וכן ישוב וירומם העולם כלו ממה שנשפל ויאיר אותו מן החשך שהוחשך. וענין זה כלו נכלל בתקנות הנתקנות לזמן הקימה מן הפעולות ומן הדיבורים וכמ"ש בס"ד:

נטילת ידים: הנה הפועל הא' הוא טהרת הידים כי הנה הם שנטמאו ושרה עליהם רוח הרעה וזה צריך לגרשו מהם ולטהרם. והנה חקק הבי"ת שיגורש מהם ע"י הנטילה הראויה כמו שלימדונו ז"ל ונמצא כל גופו של האדם נטהר בזה כמו שכלו היה נטמא מהשראתו של הרוח רעה עליהם. ויש בענין הזה ג"כ תיקון לכל הבריאה כלה ליטהר מטומאת הלילה ולצאת מחשכתה. והנה חיברו לזה ג"כ נקות האדם את גופו בהפנותו ונמצא כלו מיטהר ומזדמן להתקרב לפני בוראו:

ואולם אחר זה יבואו שני מעשים אשר כבר הם בעצמם מכלל התרי"ג מצות ומתחברים עם תיקוני התפילה להשלמת העבודה היומיית והם הציצית והתפילין. ונבאר בתחלה ענינים הפרטי ואח"כ נבאר מדריגתם בתיקוני העבודה היומיית שזכרנו:

הציצית: ענין הציצית הוא כי הנה רצה האדון ב"ה שיהיו ישראל מתקנים בכל בחינותיהם בעניני קדושה וע"כ נתן להם מצות לכל זמניהם וכפי כל מקריהם כדי שיתקנו בכלם. והנה מכלל מה שלאדם הוא המלבושים שהוא לובש ולמען גם הם יתקנו בקדושה צוה שיושם בהם הציצית ואז נמצאים נתקנים בקדש. וענין עמוק מזה נכלל עוד במצוה זו והוא היות האדם נסמן לאלקיו כעבד לאדונו והרי זה מכלל קבלת עולו ית' והשתעבד עולו ית' והנה ניתן לאדם להיות מתקן את כל הבריאה כמבואר בח"א ונמצא שהוא עובד עבודתו של הבי"ת ועוסק במלאכתו שהוא העמיד הבריאה אשר ברא על המצב הנרצה ממנו ית' ואולם זה יוצא ממעשה האדם ופעולותיו שיפעול כפי התורה והמצוה שעליו. אמנם כלל כל העבודה הזאת עומד על יסוד א' שהוא היות האדם עבדו של הבי"ת שנמסר לו הענין הזה של תיקון הבריאה והופקד בידו שע"כ הדבר הזה מצליח בידו ומעשיו מגיעים להוליד תולדות אלה. ואולם כלל מציאות היות משא זה על האדם נקרא עולו ית' שעליו כעול האדון על עבדו ודבר זה מתחזק ע"י פרטים ידועים שתלאו בהם האדון ב"ה ומכללם הרשם והציין בציון זה של הציצית. ואמנם מלבד היות הדבר הזה מצוה תמידית עשו ממנו חז"ל תיקון מתיקוני התפלה והוא להיות מתעטף בטלית להתפלל בו והתיקון הוא קבלת העול שזכרנו להיות בכח זה תופס ואוחז במלאכתו ית' דהיינו תיקון העולם וכמ"ש:

תפילין: אך ענין התפילין הוא יותר גדול מן הציצית הרבה. והוא כי נתן הבי"ת לישראל שיהיו ממשיכים עליהם המשך ממש מקדושתו ית' ויתעטרו בו באופן שכל בחינותיהם הנפשיות והגופיות יחסו תחת האור הגדול הזה ויתקנו בו תיקון גדול. והוא מש"ה וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ותלה ענין זה במצוה זו בכל הלכותיה ופרטותיה. ואמנם ב' אברים ראשיים נמצאו באדם ובהם הנשמה מתגברת תגבורת גדול והם המוח והלב. וצוה הבי"ת שימשך האור הזה על המוח תחלה ע"י תפלה של ראש ויתוקן בו המוח והנשמה שבו ויתפשט אח"כ על הלב ע"י תפלה של יד שכנגדו ויתוקן גם הוא בו וע"ז נמצא האדם כלו בכל בחינותיו נכלל תחת המשך הקדושה הזאת ומתעטר בה ומתקדש קדושה רבה. ואמנם פרטי ענינים שונים נמצאים בתנאי המצוה בכל חלקיהם כלם ענינים מצטרכים להשלמת התיקון הנרצה בכל חלקיו כפי מחלקות בחינותו של האדם:

ימים שאין בהם תפילין: והנה נצטוינו להתעטר בעיטור זה כל הימים חוץ מימי הקדש שהם עצמם אות לישראל ומצדם מתעטרים ישראל בעיטוריהם בלי השתדלות אחר משא"כ שאר הימים שא"א להשיג העיטורים אלא בהשתדלות הזה. וגם אחר ההשתדלות עצמו אין מעלת העיטור המושג בו כמעלת העיטור הנמשך מאליו בימי הקדש אלא פחות ממנו הרבה. אמנם הדברים כלם בכל גבוליהם משוערים מן החכמה העליונה כפי מה שהוא היותר נאות:

והנה אחר היות האדם מצוין בציצית ומעוטר בתפילין נתקנו לו סדרי התפלה לתקן כפי המצטרך. והכונה בכלל להעמיד הבריאה כלה כל העולמות במצב הראוי לשיושפע בם השפע העליון והמשיך השפע מלפניו ית' אליהם כפי המצטרך:

חלקי התפלה: ואולם כלל התפלה מתחלק לד' חלקים הא' הקרבנות הב' פסוקי דזמרה הג' ק"ש וברכותיה הד' התפלה, ומה שלאחריה הקרבנות הכונה בהם בכלל הוא לטהר העולם כלו ולהסיר ממנו כל מה שהוא עיכוב ומניעה אל ביאת השפע העליון בו. פסוקי דזמרה הכונה בהם בכלל לגלות אור פניו ית' ע"י התהלות שאנו מתהללים בו ומספרים בשבחו שזה ענין תלאו הב"ת במעשה הזה דהיינו בהילול לפניו והוא ענין הבוחר בשירי זמרה. ק"ש וברכותיה כבר ביארנו ענינם בכלל ומלבד מה שביארנו כלל בהם עוד ענין אחר והוא כי הנה סדרי כוננית הבריאה והשתלשלותה כבר ביארנוהו בח"א שאולם הנבראים כלם משתלשלים ובאים מדריגה אחר מדריגה מן הכחות השרשיים עד הגשמים ואולם גזרה החכמה העליונה שלהיות הנבראים כלם מקבלים השפע מלפניו ית' יהיו תחלה מתקשרים זה בזה מלמטה למעלה התחתונים בעליונים מהם והעליונים בעליונים יותר וכן עד"ז עד הכחות השרשיים והם יתלו בו ית' ויושפע להם שפעו ואח"כ יתפשט השפע מלמעלה למטה בכל מדריגות הבריאה כראוי וישובו ויתיצבו כלם על מדריגותיהם לפעלם כפי מה שסודר להם. ואולם הברכות האלה של ק"ש סודרו עפ"י הרזים האלה ובאותו השבח וההלול מתעלים מדריגות הבריאה מלמטה למעלה עד התקשר הכל במדריגה היותר עליונה ואז נקשר הכל ונתלה באורו ית' ונמשך השפע לכל הברואים והוא מה שנעשה בתפלת י"ח:

ענין י"ח ברכות: והנה צריך שתדע שסוגי ההשפעה העליונה שתחתיה נכללים כל מיני ההשפעות ופרטיהם הם ג' והם הנרמזים בג' אותיות השם ב"ה וחיבורם ביחד להשלמת הבריאה כלה נרמזת בה' אחרונה. וכנגדם שלשה הכנוים הגדול הגבור והנורא והממשיך אותם כראוי הוא זכותם של אברהם יצחק ויעקב והממשיך ההשלמה היוצאת מחיבורם הוא זכותו של דוד המלך שמתחבר עם האבות ומשלים תקונם של ישראל. והנה כנגד ג' הסוגים האלה נתקנו ג' ברכות ראשונות של התפלה ובהם נמשך השפע העליון בכללו ואח"כ באמצעיות נמשך לפרטים כפי הצורך ובג' אחרונות מתחזק ומתישב במקבלים ע"י ההודאה שנותנים עליו וזה כלל תיקון התפלה כלה:

ז' ברכות דשבת: ואולם בימות החול נמשך הדבר כפי סדר זה ובימות הקדש לא הטריחו חכמים את האדם ביותר מז' ברכות כי הנה היום מקודש ומבורך בעצמו ועוזר בהמשכת השפע ודי שישתדל האדם על הכלל והיינו ז' ברכות ג' ראשונות על ג' הסוגים וכן ג' האחרונות וכמש"ל והאמצעית על כלל קדושת היום שתתחזק ותאיר ותמשול והיא העוזרת ומשלמת לכל הפרטים. ועוד נדבר מזה לפנים בס"ד:

ד' עולמות: עוד צריך שתדע שהנה כלל העולמות מתחלק לד' והיינו עולם הזה בב' חלקיו עליון ותחתון שהם החלק השמימי ונקרא עולם הגלגלים והיסודיי והוא הנקרא עולם השפל וכלל שניהם נקרא עולם א'. ועל העולם הזה יש עולם המלאכים ועליו עולם הכחות העליונים שרשי הבריות שזכרנו בח"א ונקרא עולם הכסא. והנה למעלה מזה במדריגה יבחן כלל השפעותיו ית' גילויי אורו שמהם נמשכים כל המציאיות כלם ובהם הם תלוים וכמ"ש בח"ג פ"ב .והנה ע"ד השאלה נקרא לכלל כל ההשפעות האלה עולם א' ונקראהו עולם האלקות. ואמנם הנה תראה שאין שייך בו שם זה אלא ע"ד השאלה כמ"ש ועל הטעם שנבאר משא"כ ג' העולמות הקודמים שבהם יכון השם הזה באמת. וזה כי הנה עולם יקרא קיבוץ עצמים רבים ונמצאים שונים במקום מתחלקים למחלקות רבות ומתיחסים זה לזה ביחסים שונים. והנה בעצמים כלם יהיו מוחשים או רוחנים יתכן ענין זה באמת ונמצא שיקרא עולם הזה עולם בהיותו קיבוץ גופים שפלים או שמימים במקום א' ונקרא עולם המלאכים עולם בהיותו גם הוא קיבוץ מלאכים רבים במקום א' כפי מה ששייך בם. ועולם הכסא עולם בהיותו קיבוץ כחות רבים במקום ששייך בם אך השפעותיו ית' הנה אינם עצמים מרובים ונמצאים שונים כלל אבל הבחנות הם הם ומיני גילוי אור ממנו ית' שאין ענינם אלא מה שהוא ית"ש נמצא לבריותיו ומפעיל להם כפי ענייניהם. אך בהיות שנבחן בהשפעות אלה חילוק סדר והדרגה כפי מה שראוי למקבלים שבם נשרשים חילוקיהם סדריהם והדרגותיהם של הנמצאים כמ"ש בח"ג פ"ב ע"כ נקרא לכלל כל זה עולם ונחשבהו למעלה מכל הג' כי לפי ההדרגה כך הוא שהרי ההשתלשלות כלו עולה במדריגה זו המוחשים במלאכים המלאכים במה שעליהם דהיינו הכסא ומדריגותיו והכסא בהשפעותיו ית' ובגילוי אורו שהוא השרש האמיתי לכל:

הקבלת חלקי התפלה לעולמות: והנה על פי סדר זה נתקנו חילוקי התפלה דהיינו ג' חלקים. בתחלה לתיקון ג' העולמות עולם הזה עולם המלאכים עולם הכסא וזה בקרבנות זמירות וברכות ק"ש. אח"כ תפלה מעומד והוא כנגד עולם האלקות להמשיך ההשפעות לפי בחינותיהם. ואח"כ ג' חלקים אחרים להמשיך משך השפע לעולמות זה אחר זה עד הסוף והיינו קדושה דסדרא שיר הלוים ואין כאלקינו. ואחר כל זה עלינו והוא לחזור ולהמליך מלכותו ית' על כל העולמות אחר שנתברכו ממנו:

ענין נפילת אפים ה ו"ג מדות: והנה נתחברו לזה עוד קצת ענינים פרטים לעורר הרחמים ולהרבות הברכה. ומכלל זה ענין הוידוי הזכרת הי"ג מדות ונפילת אפים והיינו כי הוידוי הוא לסתם פי המקטרגים ולא יגרמו לו שתדחה תפלתו ח"ו. הזכרת הי"ג מדות זה כחם שיתפוס האדון ב"ה במדת רחמנותו ובשליטת רוממותו יעבור על פשע ויחון אף בהעדר הזכות. ונפילת אפים אף היא כניעה גדולה לפניו ית' אשר כחה גדול לשתתפייס מדה"ד ויכמרו הרחמים הגדולים ויהיה השפע נמשך בריבוי וברוחה. ואולם זה הוא הסדר הכולל שעליו נוסדה התפלה ויש פרטים רבים לכלל זה שבהם תלוים פרטי הסדר במזמורים ובשאר הפסוקים שנתקנו כל דבר במקומו:

ענין תפלת מנחה ערבית ותקון חצות: וצריך שתדע שהנה בסדרי ההנהגה היום מתחלק לב' חלקים: והוא הבקר ואחר חצות שהוא בין הערבים. וגם הלילה מתחלקת לב' וכמ"ש למעלה. ואמנם בכלם צריך שתמשך הארה והשפעה לעולמות כפי בחי' חלק הזמן ההוא ועל זה סודרו התפלות במנינם. והיינו כי הנה לב' חלקי היום תיקנו תפלת שחרית ומנחה והנה בבקר שהוא זמן התחדש השפע כפי בחי' היום תיקנו הסדר בארוכה כפי כל המצטרך אך לחלק הב' של היום שנמשך אחר הא' לא יצטרך אלא קצת השתדלות להשלמת הענין כפי חלק הזמן ההוא ובלילה להיות בענין יותר חידוש מפני השתנות הבחי' דהיינו בחי' הלילה שהיא יותר מתחלפת מהיום ממה שהוא בין הערבים מהבקר ע"כ תיקנו סדר יותר בארוכה משל מנחה והיינו בברכות הק"ש אך קצר משל הבקר כי עכ"פ כבר השפע נמשך ובא מהבקר. ואולם לחלק הב' של הלילה לא קבעו סדר לכל שלא להטריח את הציבור אבל הניחו הדבר לחסידים שיקומו וירונו כל א' כפי ידיעתו. וכבר אפי' תפלת ערבית עצמה רשות היתה אלא שקבעוה חובה כ"ש תיקון חצות הלילה. והנה תראה כי הג' תפלות אבות תקנום ומצד זה מוטל על כל ישראל לסדרם. ואולם תיקון חצי הלילה האחרונה דוד נזדרז בו וכמ"ש חצות לילה אקום להודות לך. והוא המשלים עם האבות תיקונם של ישראל וכמש"ל. אך לא נקבע הענין להטילו על כל ישראל כ"א על חסידיהם להיות במדריגה קצת למטה מן האבות:

תפלת מוסף: והנה בימי הקדש נוספת תפלה כנגד קרבן המוסף והיא בבחינת השפע הנוסף ביום ההוא כפי בחינת קדושתו וענינו: